מראה יחזקאל על התורה — שמות

ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי מכאוביו וארד להצילו כו', נ"ל ליישב הדקדוקים וכפל המלות דהנה הגלות הוא בשני אופנים הא' הוא מה שנראה לעינים עול מלכות וכובד המסים ושאר הצרות המורגשים להמון העם, אמנם הצדיקים שבדור אין עליהם הגלות הזה כלל ואינם מרגישים בזה רק עיקר צערם הוא מה שלא יכלו לעבוד את השי"ת בשמחה ובטוב לבב מחמת שהם על האדמה הטמאה, ובאמת לכאורה אין זה הצער מצד עצמו כי גם מה שהאדם זוכה לעבוד את השי"ת אינו כדאי אפילו לאותו המעט ומה לו להתאות על המותר לעלות בגבהי מרומים, אך עיקר הצער בזה הוא על גלות השכינה כי כדרך שבא לראות וכו' כמו שהאדם מתאוה לעבוד עבודת הקודש הרבה יותר מזה השכינה משתוקקת לרחף על בניה ושאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות מעכב.

וכמו כן שמעתי בשם הגאון מהר"ש אבד"ק ניקלשבורג על הפסוק ותעל שועתם אל אלקים, ששועתם בעבור אלקים היה יותר מן העבודה אבל על עצמם לא התפללו, משא"כ ההמון עם אשר עיניהם על בצעם וכל מגמתם הוא על בני חיי ומזוני הם צועקים ומתפללים רק בשביל עצמם.

וזה"ש הכתוב ראה ראיתי שני ראיות הא' את עני עמי שהם הצדיקים שכל צערם הוא אשר במצרים שהם על אדמה טמאה, והב' ואת צעקתם אותם הזועקים על צרתם ג"כ שמעתי מה שהם זועקים מפניו נוגשיו, וזהו בעבור כי ידעתי לשון יסורים כמו ויודע בהם כו' שבכל צרתם לו צר והוא מצטער, את מכאוביו ב' מיני מכאוביו הנ"ל, ע"כ וארד להצילו, אותם הזועקים מחמת השיעבוד ארד להצילו מיד השיעבוד, ואותם הזועקים ומצטערים מחמת שאינם יכולים לעבוד כראוי ונכון אביאם אל ארץ הכנעני כו'.

וכ"כ פירש האלשיך על הפסוק בצאת ישראל ממצרים דהיינו הצדיקים המכונים בשם ישראל כגון שבט לוי שלא היו משועבדים רק מה שהיו במצרים אבל בית יעקב הם שאר עמא דארעא שהיה עליהם הגלות מן המצרים יצאו ג"כ מעם לועז קושי השעבוד שהיו מכבידים עליהם.

ויעש האותות לעיני העם, כבר ביארתי שהקב"ה הראה להם במה שפגמו [והוא בהגדה מראה יחזקאל] דהיינו במים הוא כנגד התאוה, וצרעת הוא נגד הקנאה וצרות עין, והנחש הוא נגד הכבוד שראה באדה"ר שהמלאכים צולין לו בשר, וי"ל ג"כ להיפך, אבל הקב"ה הראה למשה האותות שהם להזכיר זכות אבות דהיינו המים המה כנגד חסד לאברהם, וצרעת הוא מיסוד האש כנגד יצחק, והנחש הוא נגד יעקב כי וא"ו דגחון מורה על הנחש כידוע, וזהו שהזכיר כאן כמה פעמים זכות אבות ויהי כל יוצאי ירך יעקב שבעים נפש כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צער, וכאן י"ל עפ"י מה שכתב בס' גבורות ה' [פרק י"א] שלכך נולדה יוכבד בין החומות שאין האומות יכולים לשלוט בישראל אם אין להם השתוות וכאן היה השתוות שהיה שבעים נפש וזהו הצער שהיה כאן שהיו כל ישראל שבעים נפש אז ויוסף היה במצרים שהתחיל השיעבוד.

חידושי אגדה לברית מילהותרא אותו כי טוב כו' שנולד מהול וי"א הגון לנבואה, צריך להבין במאי פליגי, ונ"ל דהא בהא תליא דאחז"ל (ברכות ה.) ג' דברים ניתנו ע"י יסורין דהיינו תורה דכתיב אשר תיסרנו ומתורתך תלמדנו, עולם הבא דכתיב דרך חיים תוכחת מוסר, ארץ ישראל דכתיב כאשר ייסר כו' וכתיב כי ה' מביאך אל ארץ טובה, ולכאורה שלש אלה הם אותן ג' מתנות טובות חכמה גבורה עושר, ולכלם זכו ע"י ברית מילה דהיינו תורה ע"י שמל אותם בשעת יציאת מצרים והיינו חכמה וגם זכו עי"ז לנבואה דכל זמן שהיו ערלים לא היתה שכינה שורה ביניהם והיינו יראה כמ"ש ובמורא גדול זהו גילוי שכינה והיינו גבורה איזה גבור הכובש את יצרו ע"י שהוא ירא שמים, ושתי אלה זכו ע"י משה ואח"כ בבואם לארץ ישראל מל אותם יהושע בן נון שלא יכלו לירש את הארץ כשהן ערלים כנודע והיינו עושר, וזהו כוונתם שניתנו ע"י יסורים דהיינו ע"י ברית מילה ואחז"ל אין השכינה שורה רק על חכם גבור ועשיר מנ"ל ממשה כו', ולפי"ז א"ש דב' הדיעות הנ"ל נתכוונו לדבר אחד ע"י שראתה אותו שנולד מהול אמרה שהוא מוכשר לנבואה וזש"ה ותרא אותו כי טוב הוא כו' וע"כ תצפנהו ג' ירחים שהיתה מצפית לג' התחדשות הנ"ל.

הגדה של פסחובני ישראל פרו וישרצו וכו' ותמלא הארץ אותם, כבר ביארתי הדקדוק שהול"ל וימלאו את הארץ, [וי"ל] שהכתוב בא ללמדנו שהיו משוקעין בתועבת מצרים באופן שארץ מצרים וקליפותיה מלאה אותם.

וישימו עליו שרי מסים למען ענותו וכו', דלכאורה הוא מיותר, ונ"ל עפמ"ש (קהלת י יא) אם ישך הנחש וכו' שאלו לנחש ארי דורס ואוכל וכו' מה הנאה שלך והשיב מה יתרון לבעל הלשון [דב"ר פ"ה], כי בעל לשון הרע הוא מבזה את עצמו דסהדי שקרי אאוגרייהו זילי וכמ"ש והושיבו שנים אנשים בני בליעל וכו' (סנהדרין כט.), כי מי שעושה רעה לחבירו שאין לו שום יתרון ענשו גדול יותר כמ"ש (משלי ו ל) לא יבוזו לגנב וכו' [כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב] וכ"כ המצריים שעבדו בישראל רק לצערם ולא בשביל הנאת עצמם, דצריך להבין מאחר שעיר פיתום ורעמסס כבר היו בנויים ולא הוצרכו רק חיזוק כפירוש רש"י והיאך עסקו בעבודה זו כל השנים הללו ששים רבוא אנשים, ועל כרחך צריך לומר שבכל פעם סתרו מצד אחד ובנו מצד אחר, כי כונתם היה רק לצערם וליגעם, וזה"ש וישימו עליו וכו' זה היה רק בשביל לענותם בסבלותם ולא בשביל הנאת עצמם כי הלא בנו רק ערי מסכנות את פיתם וכו' שכבר היו בנוים רק חזקו אותם כנ"ל.

ובזה מיושב קושיית הרמב"ם [שמונה פרקים פ"ח ובהל' תשובה פ"ו ה"ה] דמה היה אשמת מצרים כל כך הלא היה גזירה מלפניו שישתעבדו כ"כ ולמה חיזק את לב פרעה להנקם ממנו, והלא היה יכול להוציאם בנקל שהשי"ת יתן בלב פרעה להוציאם לחפשי כמו שהיה בגלות בבל כשהגיע זמן הגאולה בכלות שבעים שנה העיר ד' את רוח כורש וכו', ולהנ"ל א"ש שהמצרים היו ראויים לעונש גדול על ששעבדו בהם כדי לרדותם בחנם, ולפי"ז נאמר ג"כ על הפסוק [בפ' יתרו] כי בדבר אשר זדו וכו', כי זה היה קשה ג"כ ליתרו, וכאשר סיפר לו משה כל התלאה אז אמר עתה ידעתי וכו' כי בדבר אשר זדו שהכל נעשה בדין צדק מחמת רשעותם אשר זדו לעשות כנ"ל.

ויהי בימים הרבים וכו', ויזעקו ותעל שועתם וכו' מן העבודה וכו' את נאקתם וכו', צריך להבין אריכות הלשון ושנויי הלשון במקראות הללו ומה חילוק יש בין זעקה שועה ונאקה, גם מן העבודה הוא מיותר, ונ"ל דהנה אמרו חז"ל (ברכות כו:) תפלות כנגד תמידין תקנום, ונ"ל ביאור דבריהם האיך שייך זה לזה, דודאי אצל הקב"ה אין צריך שום תפלה שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה ורחמנא לבא בעי, ומ"מ האריכו חז"ל בתקנות התפלות וצריך שישמיע לאזניו ולדקדק בכל אותיותם כמו בקריאת שמע, ואע"ג שהעיקר הוא הכונה מ"מ הרהור לאו כדיבור דמי ואינו יוצא ידי חובתו.

והענין הוא דודאי רחמנא לבא בעי וכמו שהתפלל שלמה (מ"א ח כט) להיות עיניך פתוחות וכו' ושמעת אל תחנת עבדך ועמך וכו' אשר תדע את לבבו, אמנם כל זה כשהיה בית המקדש קיים ולא היינו צריכין לשום פרקליט וכמ"ש משה אם אין פניך הולכים וכו' שהיינו דבוקים בו ית"ש ולא תחת רשות אחרת ולא היינו צריכים לתפלה והכל היה נעשה ע"י הקרבנות שהם ביערו כל הקוצים והמקטרגים ובוקעים כל המחיצות על ידי ענן הקטורת, ותמיד של שחר כיפר על עבירות של לילה ושל בין הערבים על של יום, וע"כ נאמר הביאני אל בית היין דהיינו בית המקדש ודגלו עלי אהבה אל תקרא ודגלו אלא דלוגו אעפ"י שלא היתה תפלה בפה מלא רק הכינו את לבבם, אמנם עכשיו שאנחנו על אדמה טמאה ושערי תפלה ננעלו ואנחנו צריכין לפרקליטין ומליצין ומלאכי רחמים שיעלו תפילותינו ועל כן צריך להזהר להוציא בשפתיו כי המלאכים אינן יודעים מחשבות כמ"ש אפס לך לבד נגלו תעלומות, וגם צריך להתוודות ולהתחרט קודם התפלה שלא יבדילו העונות, ואחרי כל זאת כשהתפלה היא במקומה הראוי אז דנין אותה אם באה ממעמקי הלב שתקובל לפני הקב"ה.

ולזה נאמר תחילה ויאנחו וכו' ויזעקו, אבל זה לא הועיל כי זעקה היא קול בלי דבור רק ותעל שועתם פירוש הדיבור כמו ואל ישעו (שמות ח ט), ושוע אל ההר (ישעיה כב ה) וכאלה רבות שפירושו דבור, ואמר דמה שהיתה לתפלתן כח לעלות אעפ"י שהיו מלוכלכים בעונות כמ"ש הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז אעפי"כ היתה העבודה ממרקת חטאיהם, וזהו מן העבודה ע"י קושי השעבוד, אבל וישמע אלקים את נאקתם שאעפ"י שהתפלה עלתה למעלה כראוי ע"י המלאכים הממונים על כך מכל מקום הי"ת יודע מחשבות וקבל רק התפלה הבאה בנאקה שהיא עומק הלב כמו"ש ונאק נאקת חלל, גם נא"ק הוא גימטריא מילוי שם אהי"ה ור"ת של נהלת בעזך א'ל נ'וה ק'דשך, ועי"ז מעוררין רצון העליון ששם מקור שם זה כנודע ואז יזכור את בריתו ייחודו על ידי האבות וז"ש ג"כ תפלות כנגד אבות תקנום.